

עד שיהו בתים וחצירות פתוחין לתוכו' - יש שני טעמים לזה:

- א. דאם אין בהם שני בתים א"צ עירוב חצירות, ואם אין בהם שתי חצירות א"צ שיתוף מבואות (רבנו יהונתן הכהן מלוניל על הרי"ף ג ע"ב לסברת רש"י דלא מהני שיתוף מבואות במקום עירובי חצרות).
- ב. כדי שלא יהיה דומה לחצר, שכל שהוא עשוי יותר לדירה ולתשמישי הצנע צריך יותר מחיצות גמורות, וכיון שאין בתים וחצירות פתוחין לתוכו - הרי דיוריהן מועטין, ואינם בושים כ"כ לאכול ולהשתמש בהם, וצריכים מחיצות גמורות. משא"כ בבתי וחצירות פתוחין לתוכו, דלפי ריבוי הדיורין - מתמעט תשמיש המבוי (שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רג, ב"י סי' שסג לדעת הרמב"ם והפוסקים דמהני שיתוף במקום עירוב. וע"ע ערוה"ש שם סעי' ב).

'אמר רב... ושמואל אמר... ורבי יוחנן אמר...' - רוב הפוסקים פסקו כרב (רי"ף כג ע"א, רמב"ם פי"ז מהל' שבת הי"ז, רשב"א, ריטב"א, רא"ש, מאירי) אלא שלענין שלא יהיו פתוחות זו לזו נחלקו המפרשים, עי' ברשב"א, ריטב"א, רא"ש וש"מ, ובב"י ודרכ"מ סי' שסג, וכתב המשנ"ב שם ס"ק קג דיש להקל. וע"ע להרה"ג המהדיר נר"ו על חידושי המאירי הע' 720 ובביאורים שם סוס"י ל וסי' לב), ויש שפסקו כרבי יוחנן (רבנו חננאל כאן [וכן הביאו הרשב"א וריטב"א להלן עד ע"ב בשמו, וכ"ה בחידושי המאירי לעיל יב ע"ב בשם קצת מן הגאונים. אך רבנו חננאל עצמו לעיל שם סתם כרב, וכן בשבת קלא, אך לקמן עה ע"ב כתב בפשיטות: דכל היכא דפליגי רב ושמואל ורבי יוחנן, הלכה כרבי יוחנן. עכ"ל. וצ"ב], רא"ש סי' כ, מרדכי בשם הר"מ, וע"ע פסקי ריא"ז).

דף עה

(ע"ב) 'אמר רב יוסף מריה דאברהם' - פרש"י (כתובות ב ע"א): תמה על דברי רבו ואמר מריה דאברהם מה זה היה לשמואל לומר כן, ועוד שחלה רב יוסף ושכח תלמודו ותוהה על דבריו הראשונים. עכ"ל. ולכאורה הם שני פירושים שונים לגמרי, דלפי ראשון תמה רב יוסף בסברא שלא שייך לומר כן, ולפי שני זה בכלל כל הדברים ששכח רב יוסף [כמו שמבואר בגמ' נדרים מא ע"א, ועי' לעיל דף י ע"א וביוסף דעת חוברת קט עמ' 37]. אמנם ברשב"ם (ב"ב קלד ע"ב) מבואר דפי' כנ"ל בטעם אחד, שמשום שלא יתכן שרבו אמר כן - תלה בודאי בשכחתו, וז"ל הרשב"ם: רב יוסף חלה ושכח תלמודו וכו' ושמועות ששמע מרב יהודה רבו קודם חליו ועכשיו מתקשה בהן היה נותן אל לבו ותמה אם שמע כן והיה מתרצן מדעתו, והכי קאמר, רבש"ע אפשר ששמעתי מרב יהודה שינוי גדול כזה וכו' אלא אי אמר לי רב יהודה - הכי אמרה וכו'. עכ"ל. ולכאורה כן ממש היה אפשר לפרש ברש"י כאן אילולא תיבת 'ועוד' שכתב. ועכ"פ מתיבת 'ועוד' מבואר דס"ל דהו"ב טעמים כנ"ל [ועי' היטב בתוס' שם, ובשו"ת דברי ריכות סי' רלט]. אמנם, כאן בסוגייתנו פרש"י בפשיטות: רב יוסף חלה ושכח תלמודו. עכ"ל. ובחידושי המאירי (כאן) כתב שני פירושים, וז"ל: פי' כאן הודה ששכח תלמודו מחמת אנסו, כלומר מצד חליו וכו', ואמר שאמת הוא שמצד בלבול חליו נתבלבל עד כששמע טעם הדבר שאני קורא בהם רבים, כשחזר לשנותה במדרשו נתחלף לו ואמרה בשם רבי וכו'. ויש שפירשוה בדרך כעס, ותמה 'וכי רבים ברבי נתחלף לי?!', כלומר שאתלה אותה להיות שנויה בשם רבי, ודאי לא טעיתי בכך לשנותה בשם רבי להיות היא מתניתא, אלא ודאי שמעתייה בשם חכם אחד וקראתיו רבי. עכ"ל.

והנה, לשון זו 'מריה דאברהם' מצינו בתלמוד רק מפי רב יוסף, ארבע פעמים [כאן, ב"ב שם, כתובות ב ע"א, שבת כב ע"א]. והמעין בג' מקומות הראשונים הנ"ל [כאן, ב"ב, כתובות] יווכח דאכן שייך לפרש דרב יוסף מתמה כן מחמת חוליו ושכחתו, כיון שתמה כן על עצמו שאמר דבר בשם רבותיו ואינו מסתבר, אך במקום הרביעי [שבת שם] אינו תמה כן על עצמו שאמר דבר בשם רבותיו, אלא תמה על מימרא של אחד החכמים, וחולק עליו. וע"כ צ"ל דאינו דוקא משום שכחתו, אלא אומר כן אף כשחולק בסברא סתם, ולכן פרש"י (כתובות שם) פי' ראשון בפני עצמו שאינו קשור לשכחתו, אלא תמה על דברי רבו וכו'. אך בסוגיין אינו יכול לפרש כן, שהרי אינו לשון תמיהה כלל, רק מסביר את עצמו למה טעה, וע"כ שייך רק הפי' השני שמשום שכחתו. ודו"ק.

ובענין פי' הביטוי 'מריה דאברהם', עי' להחיד"א בפתח עינים (כתובות שם) דפי' שני פירושים מתוקים על שייכות לשון זו לסוגיא שם, אך תרדויהו לא שייכא הכא (ובסוגיין ובשבת וב"ב לא ראייתי להחיד"א פי' ע"ז). ובפשטות הוא קרוב ללשון שבועה [וכן משמע מלשון הרז"ה שמוכא בשו"ת הראב"ד סי' מ ובשיטה מקובצת, ע"ש ודו"ק]. ושמעתי בשם אחד מרבני דורנו (הג"ר משה שפירא נר"ו) שפי' דביטוי זה מתאים כשיש חוסר שייכות נכונה, וכמו שהוא בגמ' בארבעת המקומות הנ"ל (תלי תניא בדלא תניא ו'רבים ברבי איחלף לי), ועל זה אומר 'מריה דאברהם', שאברהם אבינו הוא הראשון ששייך את כל מה שבעולם למי שזה שייך (=לקב"ה). עכ"ד. אמנם צ"ב עדיין למה דוקא רב יוסף אומר כן. ועי' בתוספות (כתובות ב ע"ב ד"ה פשיט) דכתבו 'דכל אמורא היה תופס לשונו' [לגבי לשונות 'תהי' לייט' מגדף' ועוד],

וה"ה די"ל כן כאן, ובפרט דגם הלשונות 'תלי תניא בדלא תניא' ו'איחלף לי' מצינו רק ע"י רב יוסף ורק במקומות הנ"ל. ואכמ"ל יותר [ועי' היטב בשו"ת הריב"ש סי' שעב].

'בית שער דיחיד שמיה בית שער...לא שמיה בית שער' - עי' משנ"כ בס"ד להלן דף פה ע"ב.

דף עו

'לאחד עירב עליו מבע"י ולאחד עירב עליו ביה"ש...שניהם קנו עירוב' - משמע דמהני עירוב שנעשה בין השמשות [ועי' להלן לגבי נאכל ביה"ש], ויש בזה שתי דעות בראשונים:

יש אומרים: איירי בעירובי תחומין, ואע"פ שהגמ' (שבת לד ע"א) הסיקה שאסור לערב עירובי תחומין בבין השמשות - זהו רק לכתחילה, אבל בדיעבד הוי עירוב (שיטת רש"י כפי שביארוה התוס' שבת שם, רמב"ם פ"ו מהל' עירובין הי"ג, מגיד משנה שם דכן עיקר. אמנם בכנה"ג הביא דרבנו ירוחם כתב דלרש"י דוקא עירובי תחומין ולא עירובי חצרות. וצ"ב).

יש אומרים: איירי בעירובי חצרות, וכמו שהגמ' (שבת שם) הסיקה שמותר לערב עירובי חצרות בבין השמשות אף לכתחילה, אבל עירובי תחומין אסור לערב בין השמשות וגם בדיעבד לא הוי עירוב, כיון דחמירי (רבנו חננאל שבת שם, תוס' כאן ושבת שם, רמב"ן שבת שם, תוס' רא"ש, רא"ש סי' כג ובשבת שם סי' כב בשם ר"ת, רשב"א, ריטב"א, ר"ן, מרדכי).

ולהלכה: השו"ע (סי' תטו סעי' ב) כתב: אין מערבין עירובי תחומין ביה"ש, ואם עירב - עירובו עירוב. עכ"ל. והמשיך (שם סעי' ג): אמרו לו שניים צא וערב עלינו וכו' שניהם קנו עירוב, ויש חולקים. עכ"ל. ולכאורה החולקים בסעי' ג [והם שיטת רוב הראשונים דלעיל] חולקים גם בסעי' ב, דהא לדידהו בעירובי תחומין שניתנו ביה"ש אינו עירוב אף בדיעבד. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק י). ולפ"ז צ"ל דכוונת השו"ע היתה כשכתב בסעי' ג ויש חולקים - דקאי על שני הסעיפים, גם על סעי' ב. ולכאורה דוחק קצת. ובאמת הלבוש (שם) כתב דטעם היש חולקים הוא משום דלא אמרינן תרי קולי דסתרן אהדדי. והעיר עליו המלבושי יו"ט (שם) דא"כ הו"ל להביא היש חולקים גם לגבי עירובי חצרות (בסי' שצג), וגם מפורש בראשונים דטעם החולקים משום חומרא דעירובי תחומין לא מהני אפי' בדיעבד ביה"ש, ולפ"ז חולקים גם בסעי' ב. ע"כ. והובא באליה זוטא (על הלבוש שם), אך הוא דידיה באליה רבה ביאר סברת הלבוש [ושכן כוונת השו"ע] דאין מחמירין אלא בצירוף שני הטעמים - חומרת עירוב תחומין, ותרתי דסתרי. אבל בעירובי חצרות מקילינן בכל גוונא, וגם בעירובי תחומין היכא דליכא תרתי דסתרי אלא רק עירב ביה"ש או נאכל ביה"ש - לא הביאו את המחמירים כי ס"ל דאין צד להתמיר. והמעדני יו"ט הפליג לדבר סרה על הלבוש, ובמה שפרשתי מיושב הכל. עכ"ד. אך רוב האחרונים כתבו בפשיטות דהיש חולקים קאי על שני הסעיפים (עי' מג"א, ומשנ"ב שם בשעה"צ אות יד).

ועכ"פ כתב המשנ"ב (שם ובביאור הלכה) דצ"ע ג למה סתם השו"ע להקל כדעת רש"י ורמב"ם ומגיד משנה, והביא רק ד"ש חולקים, אדרבה החולקים הם תשעה מן הראשונים, והיה לו לסתום כמותם ועליהם לכתוב ד"ש חולקים. וצ"ע לדינא. עכ"ד [ועי' היטב בלשונו סי' רסא ס"ק ח]. ובכה"ח (שם ס"ק יז) כתב דאין להקל כי אם לצורך גדול (לשיטתיה בסי' יג ס"ק ז, ואכמ"ל). אמנם בשו"ע הגר"ז (סי' רסא סוסע"י ב) כתב דאם עבר ועירב ביה"ש עירובו עירוב (ומה שציינ' מ"א' לא מצאתי).

אמנם גם לשיטת רוב הראשונים דמחמירים, י"ל דאם הניח העירוב לפני סוף בין השמשות ממש - יש להקל (ביאור הלכה שם, כיון דלדעת רבי יוסי עדיין יום גמור הוא, דלדידיה ביה"ש הוא רק בסוף ביה"ש דרבי יהודה, ויש להקל לענין עירובי תחומין כרבי יוסי, כיון שכמוהו ודאי עיקר ההלכה, ורק לגבי חומרא דשבת החמירו כרבי יהודה).

'זה שעירב עליו מבע"י נאכל עירובו ביה"ש...קנו עירוב' - לרוב הראשונים (דלעיל) הסוברים דסוגיין איירי רק בעירובי חצרות, אבל בעירובי תחומין אם הונח בין השמשות לא מהני, נחלקו אם עכ"פ בהנח מבע"י ונאכל ביה"ש מהני. יש אומרים דלא מהני (תוס' שבת לד ע"א בשם הר"ש משאנץ), ויש אומרים דמהני (רשב"א, ריטב"א).

'עירב עליו מבע"י נאכל עירובו ביה"ש...עירב עליו ביה"ש נאכל עירובו משתחשך, שניהם קנו עירוב' - ודוקא בכהאי גוונא, אבל אם עירב עליו ביה"ש וגם נאכל ביה"ש - אינו עירוב, דכולי האי לא הקילו רבנן לשוויי ביה"ש